

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аврутіна Є. Модель системи управління професіональним розвитком педагогічних кадрів / Є. Аврутіна // Учит. Газета. – 2007. – № 33 – 14 серпня.
2. Беспалько В. Слагаемые педагогической технологии / В. Беспалько. – М. : Педагогика, 1990. – 191 с.
3. Ващенко Л. Інноваційні процеси в системі загальної середньої освіти: особливості управління / Л. Ващенко // Освіта і управління. – 2003. – Т. 6. – № 3. – С. 97–104.
4. Галинська Є. В. Моделі та механізми управління розвитком персоналу / Є. В. Галинська, О. О. Іващенко, Д. А. Новіков. – М. : ІПУ РАН, 2005. – 68 с.
5. Дичківська І. М. Формування інтелектуальних мотивів у контексті інноваційного навчання в підготовці фахівців: методологія, технологія, теорія,

досвід, проблеми / І. М. Дичківська // Збірник наук. праць. – Київ = Вінниця, 2003. – Ч. 3. – С. 327–331.

6. Малихіна В. М. Управлінська підтримка інноваційної діяльності вчителя / В. М. Малихіна // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – С. 69–71.

7. Маркова А. К. Психологія праці вчителя: книга для вчителя / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1993. – 192 с.

8. Никишина І. В. Инновационная деятельность современного педагога в системе общешкольной методической работы / И. В. Никишина. – Волгоград : Учитель, 2007. – 96 с.

9. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності: навч. посібник / В. А. Семиченко. – К. : Вища школа, 2004. – 335 с.

Дата надходження до редакції: 26.02.2020 р.

УДК 37.013

DOI: 10.37026/2520-6427-2020-102-2-37-45

Вадим ЛУНЯЧЕК,

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри креативної педагогіки

та інтелектуальної власності

Української інженерно-педагогічної академії, м. Харків

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРАЦІВНИКА ОСВІТИ

У статті розглядаються особливості застосування компетентнісного підходу в процесі професійного розвитку працівників освіти на сучасному етапі. Представлені матеріали є логічним продовженням попередніх робіт автора, в яких аналізується компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі. Певні висновки та узагальнення зроблені на основі наукових джерел, оприлюднених після 2014 р., коли набув чинності Закон України «Про вищу освіту» та почалися суттєві якісні зміни в системі вищої освіти України, що тривають до цього часу. Увага акцентується на висвітленні компетентнісного підходу як методології створення індивідуальних траєкторій удосконалення професіоналізму кожного працівника освіти в процесі підвищення кваліфікації. Підґрунтям для цього є самооцінювання професійної компетентності згідно з вимогами Закону України «Про освіту» та інших підзаконних актів. Доведено, що в основі цієї процедури повинна бути спеціально створена компетентнісна модель професійного розвитку педагогічного працівника та окремі педагогічні технології, метою яких є формування або поліпшення певної компетентності за результатами проведення самооцінювання. Окрему увагу приділено також дотриманню принципу комплексного оцінювання професійної компетентності та її складових

як умови досягнення запланованих результатів навчання, наведені спеціальні приклади. Наголошується на необхідності створення відповідних педагогічних технологій саме в системі післядипломної педагогічної освіти, що набуло своєї актуальності в умовах диверсифікації процесів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних кадрів. Увага акцентується на необхідності формування системного бачення процесів оцінювання окремих компетентностей в осіб, що здійснюють викладацьку діяльність і є суб'єктами надання освітніх послуг у системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентнісна модель, професійна компетентність, освітні вимірювання, підвищення кваліфікації працівників освіти, післядипломна педагогічна освіта.

В статті рассматриваются особенности применения компетентностного подхода в процессе профессионального развития работников образования на современном этапе. Представленные материалы есть логическим продолжением предыдущих работ автора, которые рассматривают компетентностный подход как методологию профессиональной подготовки в высшей школе. Определенные выводы и обобщения сделаны на основе научных источников,

опубликованных после 2014 г., когда вступил в действие Закон Украины «О высшем образовании» и начались серьезные качественные изменения в системе высшего образования Украины, которые происходят до сих пор. Акцент сделан на освещении компетентного подхода как методологии создания индивидуальных траекторий усовершенствования профессионализма каждого работника образования в процессе повышения квалификации. Основанием для этого есть процесс самооценки профессиональной компетентности согласно с требованиями Закона Украины «Об образовании» и других подзаконных актов. Доказано, что в основе этой процедуры должна быть специально созданная компетентностная модель профессионального развития педагогического работника и отдельные педагогические технологии, целью которых есть формирование или улучшение определенной компетентности по результатам проведения самооценки. Отдельное внимание уделено также соблюдению принципа комплексного оценивания профессиональной компетентности и ее составных частей как условия достижения запланированных результатов обучения, приведены специальные примеры. В работе сделано ударение на необходимости создания соответствующих педагогических технологий именно в системе последипломного педагогического образования, что стало актуальным в условиях диверсификации процессов повышения квалификации педагогических и научно-педагогических кадров. Отмечена необходимость формирования системного видения процессов оценивания отдельных компетентностей у лиц, которые осуществляют преподавательскую деятельность и есть субъектами предоставления образовательных услуг в системе повышения квалификации педагогических кадров.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентностная модель, профессиональная компетентность, педагогические измерения, повышение квалификации работников образования, последипломное педагогическое образование.

The paper reviews specific features of applying competency-based approach to the process of professional development of educators at the present stage. The presented work is a logical development of the author's previous works, which consider competency-based approach as a methodology for professional training in higher education. Certain conclusions and generalizations are made on the basis of scientific papers published after 2014, when the Law of Ukraine «On Higher Education» came into force and serious qualitative changes began in the higher education system of Ukraine, and they are still happening. The emphasis is on highlighting competency-based approach as a methodology for creating individual trajectories for improving professional expertise of an educator in the process of advanced professional training. The basis for this is the process of self-assessment of professional competence in accordance with the requirements of the Law of Ukraine «On Education» and other by-laws. It is proved that the basis for this procedure should be a specially created competency model of professional development of a teacher and specific pedagogical tools, aimed at forming or improving a certain competency based on the results of self-assessment. Special attention is also paid to observing the principle of a comprehensive assessment of professional competence and its components as preconditions for achieving the

planned results of studies, to prove this special examples are given. The emphasis is placed on the need to create appropriate pedagogical technologies directly in the system of postgraduate pedagogical education, which has become relevant in the context of diversification of continuous education of pedagogical and scientific-pedagogical staff. The focus is on the need to form a systemic vision of processes for assessing individual competencies in individuals who carry out teaching activities and act as subjects of educational services provision in the system of advanced professional development of educators.

Key words: competency-based approach, competency-based model, professional competence, pedagogical measurements, advanced training of educators, postgraduate pedagogical education.

Постановка проблеми. Оновлення законодавства у сфері освіти України стимулювало низку процесів, спрямованих на забезпечення якості освітніх послуг, що надаються закладами освіти. Це також стимулювало подальший розвиток основних положень компетентнісного підходу як методології професійної підготовки. Окрема увага стала приділятися чіткому визначенню результатів навчання. Це значною мірою відображено сьогодні в силабусах навчальних дисциплін, що оприлюднені на вебсайтах закладів вищої освіти (далі – ЗВО) згідно з нормативними вимогами. Процес підготовки цих документів вказав на необхідність їх узгодження з положеннями відповідних професійних стандартів, що актуалізувало проблеми подальшого створення компетентнісних моделей фахівця. Водночас, зважаючи на положення концепції освіти протягом життя, актуальності також набуває створення компетентнісних моделей працівників, зокрема працівників освіти, безпосередньо на робочому місці на основі самооцінки й оцінки їх професійної компетентності та конкретних умов педагогічного (науково-педагогічного) процесу, згідно з якими повинна формуватися індивідуальна траєкторія їх розвитку та відбуватися підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних кадрів на сучасному етапі.

У 2013 році нами була оприлюднена робота «Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі», в якій ґрунтовно проаналізовано погляди на сутність поняття «компетентність» у контексті генезису компетентнісного підходу та особливостей його застосування у вищій професійній освіті. Зокрема, було розглянуто підходи, оприлюднені в Європейській (2008) і Національній (2011) рамках кваліфікацій, Програмі «DeSeCo», підходи Міжнародного департаменту стандартів, Болонському глосарії, Українсько-голландському проєкті з освітнього менеджменту (Ukrainian-Dutch Educational Management – UDEM), роботах видатних вітчизняних і зарубіжних фахівців (В. Байденка, І. Зимньої, О. Пометун, Дж. Равена, С. Трубочова, А. Хуторського та ін.) [12]. Водночас, починаючи з 2014 р., у системі освіти України, зокрема післядипломної, почалися суттєві зміни, що були обумовлені набуттям чинності Закону України «Про вищу освіту», а згодом, у 2017 р., – Закону України «Про освіту» і у 2020 р. – Закону України «Про повну загальну середню освіту», Постановою КМУ від 19.08.2019 № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» та від 27.12.2019 № 1133 «Про внесення змін до Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» [7–9; 17; 18].

Набуття чинності означеними документами зумовило актуальність питання переосмислення процедур упровадження компетентнісного підходу у вітчизняну освіту, заповнення прогалів у технологічному забезпеченні цього процесу під час професійної підготовки працівників освіти та підвищення їх кваліфікації.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. У статті «Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі», що згадувалася нами вище, були представлені погляди В. Вербицького, Г. Зайчука, Е. Зеєра, І. Зимньої, Д. Заводчикова, Н. Мурованої, О. Овчарук, О. Пометун, М. Пустового, М. Сосніна, Н. Табачук, М. Філатова, А. Хуторського, Ю. Швалба та ін., що оприлюднені ними до 2014 року [12]. Тому варто розглянути динаміку поглядів науковців на зазначену проблематику, що були відображені в наукових джерелах після 2014 року. Нормативне визначення компетентності сьогодні подано в Законі України «Про освіту», в якому йдеться про те, що це – «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність». Результати навчання в цьому документі визначаються як «знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів» [8].

У Законі України «Про вищу освіту» компетентність визначена як «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей»; результати навчання – як «знання, вміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програми результати навчання) або окремих освітніх компонентів» [7].

Щодо наукових публікацій останнього часу, то, наприклад, С. Паламар розглядає компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти. Автор вважає, що з дидактичних позицій компетентнісний підхід є принципом реорганізації змісту і процесу для досягнення зазначених цілей та оцінюється також як освітній результат – якість сучасної освіти. Він вказує, що основним освітнім результатом має стати не система знань, умінь і навичок, а набір ключових компетентностей в інтелектуальній, комунікативній, інформаційній, соціальній та інших сферах [16].

К. Рудницька пише, що компетентнісний підхід передбачає не лише трансляцію знань, умінь і навичок від викладача до студента, а формування в майбутніх фахівців професійної компетентності. Реалізація такого підходу потребує використання відповідних освітніх технологій у навчанні, рефлексію студентів, самостійність застосування у практичній діяльності професійних умінь і навичок [19].

А. Вітченко та інші сучасні дослідники тлумачать компетентність як інтегральну якість здобувача вищої освіти, що визначає його готовність успішно виконувати певні функції, здійснювати самоосвітню

підготовку, забезпечувати неперервний професійний розвиток і кар'єрне зростання для досягнення як особистісно, так і суспільно важливих результатів. Вони вважають, що ефективність навчання в компетентнісно орієнтованій вищій школі визначається шляхом вимірювання рівня опанування конкретної компетентності або системи компетентностей, що характеризується результатом освітньо-професійної підготовки. Науковці стверджують, що протягом життя і професійної кар'єри людина постійно оновлює, поглиблює, вдосконалює власні компетентності, сформовані на попередньому рівні підготовки. Автори вказують, що у проектуванні системи компетентностей для неперервної освіти необхідно враховувати провідні види діяльності для кожного вікового етапу (періоду) [3].

В іншому своєму напрацюванні А. Вітченко наголошує, що під час проектування змісту вищої освіти слід передбачати сутнісні зрушення в особистості на всіх рівнях її професійного становлення, де когнітивний компонент – це науковий базис для комплексу взаємопов'язаних компонентів (аксіологічного, етичного, естетичного, діяльнісного тощо) [4].

Ю. Сафронів та інші автори пишуть, що в сучасних умовах ринку праці та особливостей працевлаштування зростають вимоги до професійної компетентності фахівців, які обумовлюють потребу в якісно нових формах та методах вищої освіти, спрямованих на створення системи безперервної освіти, розширення сфери самостійної діяльності студентів, формування навичок самоорганізації та самоосвіти [20].

Професійний розвиток педагогічного працівника фактично передбачає формування його особистої педагогічної майстерності протягом життя. У зв'язку з цим Т. Сорочан наголошує, що педагогічну майстерність розуміють як складне діалектичне утворення, яке охоплює гуманістичну спрямованість особистості, педагогічні здібності, педагогічні та психологічні знання, професійні знання й педагогічну техніку. Вона зауважує, що на сучасному етапі розвитку педагогічної науки провідною методологією стає компетентнісний підхід. Українські вчені розглядають компетентність як здатність здійснювати професійну діяльність на основі поєднання професійних знань, умінь, ставлень. Особливого значення в контексті компетентнісного підходу набувають ціннісні орієнтації педагога, культурно творча спрямованість його особистості. Т. Сорочан пише, що трансформація професіоналізму передбачає перехід фахівців від одного стану до іншого. До таких станів вона відносить перехід від знань, умінь, навичок до компетентностей, які обов'язково охоплюють ціннісний компонент; від очікування тотального контролю – до відповідальності; від обов'язковості щодо виконання чітко визначених дій – до свідомого відповідального вибору напрямів і технологій професійної діяльності тощо [21].

У своєму монографічному дослідженні Т. Борова вказує, що компетентність фахівця – це відтворені ним на практиці прагнення й здатність (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, вміння, досвід, особисті якості тощо) для успішної творчої (продуктивної) діяльності у професійній і соціальній сферах за умов усвідомлення при цьому соціальної значущості й особистої відповідальності за результати цієї діяльності, необхідності її постійного вдосконалення. Автор наголошує, що, аналізуючи значення компетентнісного підходу для підвищення ефективності освітньої діяльності в системі навчання дорослих,

термін «компетентність» варто розглядати разом із поняттями «професійний досвід» і «професіоналізм» та зауважує, що найчастіше ці поняття трактують як рівнозначні. В освітній сфері професійний досвід є фактично педагогічним досвідом. Т. Борова стверджує, що компетентнісний підхід є більш продуктивним для оцінки професійного розвитку сучасного фахівця, дає змогу більш глибоко оцінити його професіоналізм, оскільки дійсною феноменологією професійного досвіду є не його компоненти (роль яких виконують знання, вміння, навички, що проявляють себе з високим ступенем варіативності в різних професійних видах діяльності), а особливості структурної організації педагогічної діяльності, які визначають властивості професійного досвіду, що констатуються [2, с. 108–119].

Грунтовно підходи до визначення поняття «компетентність» розглянуто в монографії В. Масича. Автор на основі порівняльного аналізу значної кількості наукових джерел об'єднав їх у декілька груп. Зокрема, джерела, що розглядають компетентність як певну здатність чи якість; джерела, що характеризують компетентність як суб'єкт діяльності; джерела, що розглядають компетентність як оволодіння особистістю чимось; джерела, які трактують компетентність як компетенцію або сукупність компетенцій. Він робить висновок, що компетентність є інтегральним показником рівня, якості підготовки фахівця до професійної діяльності, що визначається не просто як обсяг знань та вмінь, а характеризує вміння людини мобілізувати отримані знання і досвід у конкретній ситуації. За В. Масичем, компетентність – це сформована у фахівця теоретична, заснована на знаннях, і практична, підкріплена досвідом діяльності, готовність до реальної професійної діяльності. Компетентність фахівця є показником відповідності його соціально-особистісних і професійних якостей соціально-професійним вимогам. Автор наголошує, що компетентність є результатом освіти, *самоосвіти і саморозвитку* майбутнього фахівця, вона визначається досвідом та індивідуальною здатністю людини, її прагненням до неперервної самоосвіти й самовдосконалення, творчим ставленням до справи [14, с. 88–91].

Як стверджує О. Загіка, здійснений науковий аналіз психолого-педагогічних джерел дозволяє зробити висновок, що професійна компетентність фахівця включає такі компоненти: *концептуальний* (розуміння теоретичних основ своєї професії, вміння аналізувати, синтезувати і формулювати проблему); *технічний* (здатність оволодіти основними професійними навичками); *інтеграційний* (здатність пов'язати теорію та практику); *концептуальний* (розуміння працівником широкого культурного, економічного і соціального контексту, в межах якого здійснюється професійна діяльність, тобто здатність зв'язати специфічне, унікальне, загальне й універсальне); *адаптивний* (вміння передбачати і готуватися до змін, важливих у рамках даної професії); *особистісний* (вміння ефективно спілкуватися) [1, с. 56].

Аналізуючи досвід діяльності центрів компетентностей у європейських університетах, Г. Хоружий та інші дослідники пишуть, що в країнах ЄС накопичено чималий досвід формування компетентностей у контексті навчання впродовж усього життя, оскільки знання, навички і компетентності в ЄС усе більше вважаються важливим фактором розвитку інновацій, продуктивності праці та конкурентоспроможності робочої сили. Інтернаціоналізація виробництва й освіти, впровадження нових технологій

усе більше вимагають не лише спеціальних умінь і професійних навичок, а й загальних компетентностей, що сприяють мотивації працівників і уможливають їх адаптацію до нових умов. Автори розуміють компетентність як латентну здатність, можливість особи виконувати певне завдання. У контексті європейської політики освіти компетентності охоплюють такі значення: відповідальність, навчальну компетентність, компетентність самостійності, комунікативну і соціальну компетентність, професійну, фахову, методичну та діяльну компетентності [23].

Щодо підготовки кадрів для системи загальної середньої освіти, то Н. Ткаченко зауважує, що процес соціальних перетворень в Україні має системний характер. Це водночас актуалізує аналіз змін у підсистемах суспільства. Українська система вищої освіти перебуває в умовах соціальної трансформації, пов'язаної з об'єктивною необхідністю «вписування» у світовий освітній простір. Такі докорінні зміни потребують підготовки вчителя-професіонала нової генерації. У сучасних умовах серйозних змін зазнало поняття професіоналізму – його тлумачення як результату входження людини у професію і досягнення в ній якісно нового рівня [22].

Як доводить Ю. Завалевський, аналіз ідей компетентнісної освіти дає змогу уточнити окремі положення щодо компетентності вчителя, зокрема:

- компетентність учителя визначається його здатністю виконувати професійно-педагогічні завдання відповідно до вимог навчальних програм, запитів учнів та їхніх батьків стосовно розвитку дитини в позакласній діяльності, фахової реалізації поза межами школи;

- компетентність зумовлює здатність до актуального виконання професійної діяльності, що виявляється в постійному оновленні знань, оволодінні новою інформацією для успішного вирішення професійних завдань у даний час і в даних умовах;

- компетентність включає в себе як змістовий (знання), так і процесуальний (вміння) компоненти.

Ю. Завалевський вказує, що компетентна людина повинна не лише розуміти суть проблеми, а й уміти практично її вирішувати. Компетентний спеціаліст залежно від конкретних умов може застосовувати певний метод вирішення проблеми [6, с. 208–209].

Основні засади компетентнісного підходу ґрунтовно проаналізовані в монографії Г. Дегтярьової, яка робить акцент на інформаційно-комунікаційній компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти. Варті уваги напрацювання автора щодо сутності та структури цієї компетентності, які можуть бути використані в процесі дослідження інших як ключових, так і спеціальних компетентностей [5, с. 112–162].

О. Часнікова пише, що за своїми базовими характеристиками (універсальністю, відкритістю, відповідністю потребам простору і часу) компетентнісний підхід дає змогу здійснювати навчання людини на всіх рівнях освіти протягом життя. Реалізація ключових компетентностей у змісті освіти, здійснення відповідного моніторингу якості освіти у європейських країнах відбувається поступово та при цьому науково обґрунтовується, супроводжується широким обговоренням фахівців і педагогічної громадськості. Дослідниця підкреслює, що сучасні концепції педагогічної освіти базуються на ідеях розвитку людських ресурсів та саморозвитку освітніх інституцій і суб'єктів педагогічного процесу. Так, серед принципів професійного розвитку педагогів та управлінських кадрів освіти провідним визначено реалізацію компетентнісного підходу

для розвитку фахової кваліфікації педагогів і керівників навчальних закладів, що передбачає необхідність переходу від кваліфікації, яку спеціаліст здобуває один раз і назавжди, до компетентності, яка дає змогу мобільно змінювати професійну діяльність, зумовлену соціально-економічними змінами, динамікою ринку праці, концепцією Болонського процесу [24].

Таким чином, аналіз наукових робіт, що розвивали основні теоретичні та методологічні засади компетентнісного підходу впродовж останніх п'яти років, свідчить, що більшість із них продовжує приділяти увагу структурі компетентності та аналізу її сутності за певними напрямками професійної підготовки. Водночас набагато менше представлено технологічно забезпечених робіт, що пропонують технології формування певних компетентностей та процедури вимірювання рівня їх сформованості. Це значною мірою стосується і численних дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, які оприлюднені на сайтах відповідних спеціалізованих спеціальних рад, метою яких, зокрема, є подальша розробка певних положень компетентнісного підходу.

Мета статті – на основі динаміки поглядів на сутність компетентнісного підходу, що були висвітлені в науковій літературі останнім часом (переважно після набуття чинності Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту»), розглянути авторські судження щодо певних прогалин у цьому процесі з акцентом на необхідності створення технологій його запровадження у професійну підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на означений вище аналіз наукових джерел та розпочинаючи виклад основних теоретичних і методологічних позицій цієї роботи, наголосимо, що напрямки досліджень у царині компетентнісного підходу останнім часом повільно, але трансформуються згідно з викликами часу. Нижче нами зроблено спробу висвітлити найбільш актуальні аспекти цього процесу з авторських позицій.

Сьогодні є очевидним те, що оприлюднені процедури формування професійних компетентностей певною мірою носять еkleктичний характер. Їх розгляд не відбувається в контексті певної компетентнісної моделі, тобто втрачається системний характер при комплексному розгляді процесу формування професійної компетентності в процесі навчання у ЗВО чи під час підвищення кваліфікації в межах реалізації Концепції освіти протягом життя, що була представлена Європейською комісією в Програмі Lifelong Learning Programme [15]. Значення створення компетентнісних моделей як провідної складової професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців було розглянуто нами у попередніх роботах [11]. Компетентнісні моделі сьогодні є фактично основою процесу підготовки кадрів для всіх галузей народного господарства. Крім того, як наголошує В. Локшин, запровадження компетентнісних моделей важливе для керування увагою студентської аудиторії чи конкретного студента [10]. Це відбувається тому, що в межах цих моделей здобувач освіти чітко бачить своє професійне майбутнє.

Ситуація певною мірою ускладнюється для системи післядипломної педагогічної освіти, зокрема системи підвищення кваліфікації працівників освіти. Це підтверджується наявністю протиріч, наприклад, між вимогами Постанови КМУ від 21.08.2019 № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників»

щодо підвищення кваліфікації на основі самооцінки компетентностей і незабезпеченості системи післядипломної педагогічної освіти компетентнісними моделями подальшого професійного розвитку фахівця та відповідними педагогічними технологіями їх реалізації. Таким чином, нині ми стоїмо перед низкою викликів щодо створення науково-обґрунтованих компетентнісних моделей педагогічного працівника, які стануть основою для розробки технологій підвищення їх кваліфікації протягом життя на основі самооцінки компетентностей [18].

Процес розробки компетентнісних моделей фахівця у вищій освіті сьогодні ґрунтується на низці затверджених професійних стандартів, які водночас є основою для створення силабусів навчальних дисциплін, де досить детально описуються як самі компетентності, так і результати навчання. Однак суттєвим недоліком цих документів є недостатня увага до процедур вимірювання отриманих результатів та їх суб'єктивності, що буде висвітлено нами нижче. Щодо компетентнісних моделей професійного розвитку фахівців після закінчення ЗВО, то ця проблема потребує окремого вирішення. Деякі спроби поліпшити зазначений процес відображені нами в роботах [11; 13].

Фактично концепція освіти протягом життя передбачає створення певної вертикалі компетентнісних моделей як складових ланцюга: система загальної середньої освіти – система середньої та вищої професійної освіти – створення індивідуальних траєкторій професійного розвитку фахівців у постдипломний період. При цьому постдипломний період є найбільш складним і розгалуженим у зв'язку зі специфікою професійної діяльності працівників та вимогами ринку праці, що весь час змінюється. Достатньо звернутися до матеріалів Всесвітнього економічного форуму в Давосі за 2018 р., де зазначалося, що запровадження нових технологій сприяє зростанню бізнесу, створенню нових робочих місць і розширенню існуючих робочих місць за умови, що воно може повною мірою використовувати таланти мотивованої та гнучкої робочої сили, у якій є навички, орієнтовані на майбутнє. Водночас у документі наведена динаміка порівняння попиту на професійні навички з 2018 по 2022 рр., які можна розглядати як виклики для системи вищої професійної освіти та підвищення кваліфікації [26].

Проте процес формування необхідних компетентностей у системі вищої та післядипломної освіти відбувається неоднозначно. Слід погодитися з А. Вітченком та іншими дослідниками, які у своїх дослідженнях, висвітлюючи особливості проектування компетентностей для системи вищої професійної освіти, вказують, що фундаторам компетентнісного підходу, на жаль, не вдалося уникнути певних недоліків, які в подальшому заважатимуть успішному запровадженню запропонованої інновації, а саме:

- 1) спрощеного розуміння компетентності, її отождолення з окремими неінтегральними особистісними якостями, видами навчально-пізнавальної діяльності;
- 2) поверхневого уявлення про структуру компетентностей, її компоненти;
- 3) браку логічно побудованої класифікації компетентностей;
- 4) відсутності чіткого розуміння алгоритму, особливостей та умов набуття (поглиблення) компетентностей різних видів у процесі навчання;
- 5) ігнорування технологічних і діагностичних аспектів реалізації компетентнісного підходу [3].

Як ми наголошували вище, у постдипломний період подальший розвиток фахівця повинен базуватися на самооцінюванні ним компетентностей, однак це складний процес, якому також потрібно навчити споживачів освітніх послуг, адже в сучасній ситуації відповідний аналіз буде мати поверхневий характер і відбуватиметься формально. На сьогодні це один із важливих, першочергових напрямів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, насамперед керівників освіти. Нагальною потребою часу є також створення певних фільтрів для подолання суб'єктивізму самооцінювання, який ґрунтується на абстрактному розумінні свого подальшого професійного розвитку в умовах відсутності відповідних компетентнісних моделей або їх недосконалості.

Суттєвою проблемою на сьогодні залишається розробка процедур вимірювання стану сформованості окремих компетентностей, що є основою для подальшого оцінювання результатів навчання. Аналіз навчального процесу у ЗВО свідчить, що вимірюються переважно знання з використанням традиційних підходів (усні і письмові опитування, співбесіди та ін.), тестових технологій (при цьому тести є такими, що не пройшли процедуру перевірки на валідність та надійність) тощо. Частково відбувається оцінювання вмінь або навичок шляхом виконання певних практичних, лабораторних та інших робіт. При цьому недостатньо відпрацьованими є процедури вимірювання інших складових компетентностей згідно з їх структурою.

Таким чином, ми, з одного боку, маємо часткове нерозуміння викладачами необхідності та шляхів комплексного вимірювання компетентностей, а з іншого – недостатню забезпеченість цього процесу дієвими педагогічними технологіями, що є актуальною науково-практичною проблемою сьогодні.

Це підтверджується і дослідженнями А. Вітченка та інших науковців, які наголошують, що найпоширенішою хибю сучасних класифікацій компетентностей є підміна понять, унаслідок якої компетентність тлумачать як окреме знання / вміння / навичку / здатність / іншу особисту якість, що відзначається аспектною характером [3].

К. Рудніцька пише, що у професійній компетентності поєднуються об'єктивно визначені нормативними документами система знань, умінь і навичок; особистісна складова – інтереси, прагнення, ціннісні орієнтації, мотиви самореалізації індивіда; вміння вирішити ту чи іншу проблему, здійснити активний пошук нового досвіду і визначити притаманну саме йому цінність, наявність умінь та навичок самостійності у плануванні, організації, контролі власної діяльності [19]. Так, на думку Д. Дюбуа, компетентність – це типова модель поведінки, що включає в себе знання, навички, образ мислення, які можуть використовуватися окремо або ж у різних комбінаціях для успішного досягнення найвищої ефективності в роботі [25, с. 245].

Зважаючи на означене, доцільним є створення певної матриці для вимірювання компетентностей, зразок якої наводимо нижче (див. табл. 1).

Таблиця 1

Матриця вимірювання професійної компетентності

Знання	Уміння	Навички	Інші професійно важливі якості			Стан сформованості професійної компетентності
			Професійна якість 1	...	Професійна якість N	
Вимірник	Вимірник	Вимірник	Вимірник	Вимірник	Вимірник	Сума вимірників

Водночас у процесі вимірювання професійної компетентності виникає проблема створення та взаємоузгодження вимірників, які є різними для кожної структурної складової компетентності. Частково ця проблематика висвітлена нами в попередніх роботах, де, наприклад, для вимірювання компетентності

з охорони і захисту прав інтелектуальної власності пропонуються відповідні факторно-критеріальні моделі [13].

Наведемо приклад комплексного вимірювання компетентності «спроможність працювати з інформацією на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій» (див. табл. 2).

Таблиця 2

Приклад комплексного вимірювання компетентності «спроможність працювати з інформацією на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій»

Компетентність	Складові компетентності		Вимірювач
Спроможність працювати з інформацією на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій	володіння стандартним пакетом Microsoft Office (або його аналогом)	знання	тест на розуміння основних понять; оцінюватися може, наприклад, за такою шкалою: менше 50% правильних відповідей, 51–75% правильних відповідей, 76–100% правильних відповідей
		уміння	експертна оцінка щодо вміння правильно підібрати необхідний додаток
		навички 1-N (залежно від професійної специфіки)	компетентнісне завдання щодо спроможності використовувати додаток Microsoft Word (Excel, Access, FrontPage, Outlook, PhotoDraw, PowerPoint, Publisher, Інструменти для малого бізнесу)
		професійна якість 1	експертна оцінка щодо спроможності приймати автономні рішення в процесі навчання
		якість N	...

Компетентність	Складові компетентності	Вимірювач	
Спроможність працювати з інформацією на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій	володіння прикладним програмним забезпеченням (ППЗ) у сфері своєї професійної діяльності	<i>знання</i>	тест на розуміння основних функціональних особливостей ППЗ
		<i>уміння</i>	експертна оцінка щодо вміння правильно підбирати необхідне ППЗ у конкретній ситуації
		<i>навички</i>	компетентнісне завдання щодо спроможності використовувати ППЗ (наприклад «Шкільний розклад» (http://rozkladua.com/) та інші ІТ-продукти для освіти)
		<i>професійна якість 1</i>	експертна оцінка щодо рівня відповідальності здобувача освіти в процесі підбору ППЗ для автоматизації професійної діяльності
		<i>якість N</i>	...
	користування інтернет-ресурсами	<i>знання</i>	тест на знання основних інтернет-ресурсів
		<i>уміння</i>	- практичне завдання: використовуючи інтернет-ресурси, визначте 10 найбільш рейтингових ЗВО однієї із розвинених країн світу (оцінюватись може, наприклад, за такою шкалою: відповідь відсутня або є еkleктичною – 0-50%; відповідь часткова – 51–75%; відповідь повна – 76-100%); - експертна оцінка щодо спроможності використання англomовних термінів і їх розуміння тощо
		<i>навички 1-N (залежно від професійної специфіки)</i>	- компетентнісне завдання щодо спроможності використовувати стандартні інструменти Google (Google-перекладач, Google-карти, Google-таблиці тощо); - компетентнісне завдання щодо ефективного пошуку інформації в Інтернеті
		<i>професійна якість 1</i>	експертна оцінка щодо дотримання етичних норм у процесі пошуку інформації в Інтернеті
		<i>якість N</i>	...
	володіння засобами комунікації на основі інтернет-технологій	<i>знання</i>	тест на знання основних платформ дистанційної освіти (Moodle, Prometheus, Google Classroom, Microsoft Team, Zoom, Meet та ін.)
		<i>уміння</i>	практичне завдання: використовуючи інтернет-технології, створіть форум для обміну професійною інформацією
		<i>навички</i>	- компетентнісне завдання щодо налаштування вебкамери та колонок (навушників) для потреб дистанційного спілкування; - спроможність адекватно поводити себе перед вебкамерою під час прямої трансляції чи запису відеоінформації тощо
		<i>професійна якість 1</i>	експертна оцінка щодо дотримання мовного етикету під час проведення інтернет-конференцій тощо
		<i>якість N</i>	...
Загальна сформованість компетентності			

Таким чином, запропонований вище підхід дає змогу оцінювати сформованість компетентності комплексно, згідно з її структурою. Водночас цей процес є працездатним, адже потребує не тільки значної роботи викладача щодо створення відповідних вимірників, а й узгодження кожної компетентності в межах відповідної компетентнісної моделі, на чому ми наголошували вище. Зазначені кроки є необхідними для подальшого шляху поліпшення якості освіти. На це вказує і К. Рудницька, яка зазначає, що теоретичний аналіз сутності

понять «компетенція», «компетентність» та «компетентнісний підхід» дозволяє зробити висновок про необхідність дослідження проблеми, пов'язаної з підвищенням якості професійної освіти [19]. Саме зміщення наголосу на вимірювання результатів навчання в межах кожної компетентності є однією з умов поліпшення якості освіти. Так, Ю. Сафронов та інші автори у зв'язку з цим наголошують: «Узагальнюючи поняття «якісна освіта», зауважимо, що це та освіта, яка дозволяє здобути високі результати у практичній професійній діяльності» [20].

Крім того, зважаючи на мету нашого дослідження, акцентуємо увагу на необхідності активізації відповідних процесів саме в системі післядипломної педагогічної освіти для створення ефективних технологій самовдосконалення фахівців у процесі навчання впродовж життя. Це передбачає створення як загальних алгоритмів для кожної спеціальності, так і технологій їх подальшої індивідуалізації залежно від потреб суспільства та окремого фахівця.

Отже, можемо зробити такі **висновки**:

1) подальший розвиток компетентнісного підходу як методології професійної підготовки у вищій школі та системі післядипломної педагогічної освіти передбачає перехід від традиційного розгляду структури компетентностей та їх змістовного наповнення до вивчення процесів індивідуалізації професійного розвитку кожної особистості на компетентнісних засадах на основі моделювання. Це дозволить сформулювати індивідуальну компетентнісну модель розвитку кожного індивідуума протягом життя;

2) процес створення навчальної документації нового покоління, зокрема силабусів, передбачає відображення загальних і спеціальних компетентностей фахівця на основі системного бачення його професійного розвитку в межах послідовно створених компетентнісних моделей. Зазначений процес сьогодні знаходиться у своїй активній фазі та потребує відповідного теоретичного, методологічного й методичного підкріплення;

3) нагальною потребою часу є створення педагогічних технологій самооцінювання окремих складових професійної компетентності працівників освіти, що дозволить дієво вплинути на якість процесу підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Відповідні технології потребують постійної популяризації серед педагогічних і науково-педагогічних працівників;

4) викликом часу є також подальше створення та наукове обґрунтування технологій вимірювання рівня сформованості професійних компетентностей та динаміки їх подальшого розвитку як студентів і випускників ЗВО, так і працівників освіти на засадах комплексного бачення цього процесу;

5) важливим аспектом залишається необхідність поліпшення розуміння викладачами ЗВО та закладів післядипломної педагогічної освіти процедур запровадження компетентнісного підходу у їх професійну діяльність. Робота з ними повинна носити систематичний та системний характер, передбачати тренінги та інші форми вдосконалення їх професійної компетентності в означених питаннях.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень щодо цієї проблематики є розробка компетентнісних моделей педагогічних працівників за різними напрямками їх професійної діяльності як основи для створення низки взаємопов'язаних технологій самооцінки і оцінки професійної компетентності педагогічних працівників та технологій їх удосконалення в процесі підвищення кваліфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адаптивне управління в освіті: професійно та громадсько активні школи : кол. монографія / Г. В. Єльнікова, С. Г. Кравець, О. О. Загіка та ін. ; за заг. і наук. ред. Г. В. Єльнікової. – Харків : Мачулін. – 2019. – 370 с.

2. Борова Т. А. Теоретичні засади адаптивного управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу : монографія / Т. А. Борова. – Х. : СМІТ, 2011. – 384 с.

3. Вітченко А. Компетентнісний підхід у сучасній вищій освіті: освітня інновація чи реформаторський симуляр доби постмодерну? / Андрій Вітченко, Анастасія Вітченко // Вища школа. – 2019. – № 4 (177). – С. 52–67.

4. Вітченко А. Проектування змісту комплексних освітніх програм як умова системного забезпечення якості вищої освіти майбутніх викладачів / А. Вітченко // Вища школа. – 2017. – № 8 (157). – С. 68–91.

5. Дегтярьова Г. А. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти : монографія / Г. А. Дегтярьова. – Харків : Мачулін, 2016. – 584 с.

6. Завалевський Ю. І. Теоретико-методичні засади формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця : монографія / Ю. І. Завалевський. – Чернівці : «Букрек», 2014. – 416 с.

7. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 07.04.2020).

8. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту». URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення: 10.03.2020).

9. Закон України від 16.01.2020 № 651-XIV «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 10.03.2020).

10. Локшин В. Формування професійної компетентності майбутніх харизматичних лідерів з менеджменту соціокультурної сфери / В. Локшин // Вища школа. – 2018. – № 4 (165). – С. 80–89.

11. Лунячек В. Е. Компетентнісна модель працівника закладу загальної середньої освіти в сфері інтелектуальної власності / В. Е. Лунячек, Н. П. Рубан // Нова педагогічна думка : науково-методичний журнал. – Рівне : РОІППО, 2019. – № 4 (100). – С. 25–33.

12. Лунячек В. Е. Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі / В. Е. Лунячек // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – № 1 (13). – С. 155–162.

13. Лунячек В. Е. Основи педагогіки вищої школи : навчальний посібник / В. Е. Лунячек. – Вид. 2, випр. та доп. – Х. : ФОП Панов А. М., 2019. – 220 с.

14. Масич В. В. Формування продуктивно творчої компетентності майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійної підготовки : монографія / В. В. Масич. – Х. : Вид-во «Діса плюс», 2017. – 330 с.

15. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/252/> (дата звернення: 10.04.2020).

16. Паламар С. Компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти / С. Паламар // Освітологічний дискурс. – 2018. – № 1/2 (20/21). – С. 267–278.

17. Постанова КМ України від 27.12.2019 № 1133 «Про внесення змін до Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1133-2019-%D0%BF> (дата звернення: 10.03.2020).

18. Постанова КМ України від 21.08.2019 № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF> (дата звернення: 10.03.2020).

19. Рудніцька К. В. Сутність понять «компетентнісний підхід», «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність» у світлі сучасної освітньої парадигми / К. В. Рудніцька // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2016. – Вип. 1 (38). – С. 241–244. – (Серія «Педагогіка. Соціальна робота»).

20. Сафронов Ю. Основні критерії оцінювання якості освіти / Ю. Сафронов, Т. Дараган, О. Власюк, Н. Тимошенко // Вища школа. – 2018. – № 4 (165). – С. 49–58.

21. Сорочан Т. М. Феномен педагогічної майстерності як методологія трансформації професіоналізму педагогів Нової української школи / Т. М. Сорочан // Педагогіка і психологія. – 2019. – № 1 (102). – С. 5–13.

22. Ткаченко Н. Концептуальна модель формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов: методологічні, теоретичні та практичні засади реалізації / Н. Ткаченко // Вища школа. – 2017. – № 7 (156). – С. 86–99.

23. Хоружий Г. Конструктивний підхід у навчанні: з досвіду діяльності центрів компетентностей

у європейських університетах / Г. Хоружий, Л. Хоружа // Вища школа. – 2017. – № 8 (157). – С. 57–68.

24. Часнікова О. В. Компетентнісний підхід в освіті як основа її реформування / О. В. Часнікова // Народна освіта : електронне наукове фахове видання. – 2014. – № 3 (24). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2607 (дата звернення: 05.04.2020).

25. Dubois D. The competency casebook. Amherst, MA: HRD, & Silver Spring MD: International Society for Performance Improvement. – 1998. – 400 p.

26. The Future of Jobs Report 2018. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2018> (дата звернення: 05.04.2020).

Дата надходження до редакції: 17.04.2020 р.

УДК 373.5:37.091

DOI: 10.37026/2520-6427-2020-102-2-45-50

Надія МЕЛЬНИК,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри філософії, економіки

та менеджменту освіти,

проректор із науково-методичної роботи

Рівненського ОІППО

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто питання, пов'язані з плануванням діяльності закладу загальної середньої освіти в умовах реформування освітньої галузі; розкрито сутність поняття планування, вимоги до планування; надано рекомендації щодо розроблення стратегії розвитку закладу освіти, річного плану та інших видів планування.

Ключові слова: планування, стратегічне планування, стратегія розвитку закладу освіти, річний план, освітня діяльність, компетентнісний підхід.

В статье рассмотрены вопросы, связанные с планированием деятельности учреждения общего среднего образования в условиях реформирования образования; раскрыта сущность понятия планирования, требования к планированию; даны рекомендации по разработке стратегии развития учебного заведения, годового плана и других видов планирования.

Ключевые слова: планирование, стратегическое планирование, стратегия развития учебного заведения, годовой план, образовательная деятельность, компетентностный подход.

The article deals the planning of general secondary education in the context of reforming the education sector: Reveals the essence of the concepts of planning, strategy, strategic planning and development strategy of the educational institutions. Clarified strategic management of the educational institution and the requirements for strategic and an-

nual planning. It has been provided recommendations for the development of an educational institution development strategy, annual plan and other types of planning.

It has been emphasized that planning, as a function of managing an institution in modern conditions should become one of the priorities, as it will not only assess the state of functioning of the educational institution, but also correctly identify vectors of development for the future and form a strategy.

Taking into account modern requirements for the functioning of General Secondary Education (GSO) institutions it has been recommended the following system planning of this institutions: development strategy of educational institutions, work plan of educational institutions for the year, training plan; a plan of measures aimed at preventing and combating bullying; educational program of GSO institution; curriculum of the educational institution, work plans of clubs, sections, class teachers and educators, methodological associations and other structural methodological units, calendar-thematic and lesson plans of teachers.

An effective system of planning the activities of the institution GSO will contribute to the solution of urgent and complex tasks of building The New Ukrainian School, also transition to a new content of education and upbringing of students.

Key words: planning, strategic planning, development strategy of educational institutions, annual plan, educational activity, competence approach.